

40 JAAR LATER; EEN ECONOMISCHE EVALUATIE

O. Vanneste

Gouverneur van West-Vlaanderen

Inleiding

Wie beleid voert, maakt keuzen; keuzen die maatschappelijk gedragen kunnen worden. Opdat het beleid wettelijke betekenis en efficiëntie zou verkrijgen, moeten de keuzen worden ingebed in een lange-termijn-denken.

In het midden van de jaren vijftig, toen West-Vlaanderen onbetwistbaar een structureel zwak gebied was, zijn voor deze provincie keuzen gemaakt en werden middelen aangewezen om in een lange-termijn-perspectief welvaart en welzijn aan de Westvlaamse bevolking te brengen. Sterk vereenvoudigend uitgedrukt kan de fundamentele keuze verwoord worden als 'we willen het werk brengen bij de bevolking' via een duidelijk regionaal-economisch beleid.

In die tijd werd een strategie uitgewerkt op basis van inzicht in de sterkten en de zwakheden van de provincie, met een situering tegenover de omliggende gebieden¹. Sinds de oprichting van de Westvlaamse Economische Raad in november 1954 is het een permanente zorg geweest om het geloof in de eigen mogelijkheden uit te dragen. De psychologische polarisatie blijkt voor West-Vlaanderen van veel grotere betekenis te zijn (geweest) dan de in de klassieke groeipooltheorie vooropgezette technische polarisatie (op- en neerwaartse bindingen tussen ondernemingen). Door het uitlokken van de eerste investeringen en het wervend uitdragen van het resultaat ontstaat een psychologische reactie die zelfversterkend werkt.

Het lijkt mij interessant om, veertig jaar na datum van het bepalen van de initiële strategie voor de sociaal-economische ontwikkeling van West-Vlaanderen, even een balans op te maken en antwoord te geven op een aantal, soms heel kritische, vragen. Er zijn

kritische vragen bij jongeren, maar ook bij ouderen die zich de eigen positie en die van hun ouders kort na de Tweede Wereldoorlog toch nog zullen herinneren. Het moge ook geoorloofd zijn om zelf kritische vragen te stellen ten aanzien van de medespelers en diegenen die (mede) de verdere toekomst zullen helpen maken.

den worden gericht. Door een fasegewijze aanpak werd het wel mogelijk geacht uiteindelijk de gehele provincie in de economische expansie te betrekken. Ik geloof dat ik kan aantonen dat, hoewel in West-Vlaanderen en Limburg ook hoge werkloosheidscijfers op heden worden genoteerd, het equity-beginsel, met een streven naar afvlakken

West-Vlaanderen kende in de jongste veertig jaar een stijging van de plaatselijke tewerkstelling en een uitzonderlijke groei van zijn welvaart. Niets is echter definitief verworven. Voor de toekomst is een nieuwe inzet nodig: overheidsinvesteringen met hoog marginaal nut en innoverende investeringen in de particuliere sector, rekening houdend met maatschappelijke evenwichten in de brede zin van het woord.

Is het (regionaal-economisch) beleid dat in de voorbije jaren, met inzet van heel wat middelen en in de jongste jaren ook van de Europese Unie (EU), werd gevoerd eigenlijk wel succesvol geweest?

Zou het resultaat niet beter zijn geweest indien de keuze zou zijn gemaakt ten gunste van het, door 'algemeen-economen' vooropgezette, efficiency-beginsel in plaats van het equity-beginsel?

In West-Vlaanderen werd gekozen voor het richten van het beleid op doelmatige rechtvaardigheid. Het oorspronkelijk pleidooi was een pleidooi om een typisch regionaal beleid (in se discriminerend) te richten op een gebied (de provincie West-Vlaanderen) dat een achterstand had in welvaartsniveau maar dat ook een reëel ontwikkelingspotentieel kon worden toegedacht. Hierbij werd vooropgezet dat de inspanningen in een eerste fase niet op het minst welvarende gebied kon-

van welvaartsverschillen in de geografische ruimte, een verantwoorde keuze is geweest; de potenties tot ontwikkeling waren immers aanwezig. Het bewijs van de verantwoorde keuze is aan te brengen door een vergelijkende analyse van prestaties en de actuele sociaal-economische situatie.

De meest algemene en voor de hand liggende maatstaf is het bruto binnenlands product of bruto geografisch product.

Bruto geografisch product

Het geografisch product stemt overeen met het bruto inkomen dat uit de productie binnen de grenzen van de

¹ Declercq G. en Vanneste O., *Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen*, Roeselare, 1954, 377 blz.

betrokken regio ontstaat². In de periode 1948-1953 was West-Vlaanderen onbetwistbaar een zwakke regio. De gemiddelde jaarlijkse groei van het geografisch product per inwoner was de laagste van alle Belgische provincies. In 1953 telde West-Vlaanderen 11,7% van de Rijksbevolking en slechts 8,9% van het bruto binnlands product, of het laagste na Luxemburg van alle Belgische provincies. Vanaf de jaren zestig is er een kentering ingetreden. De economische expansie van West-Vlaanderen gestoeld op een beleid van industrialisering kwam werkelijk op gang vanaf het einde van de jaren vijftig en was merkwaardig tijdens de jaren zestig. In 1963 haalde West-Vlaanderen in zijn huidige omschrijving een aandeel van 10,0% in het bruto geografisch product van het Rijk³. Dit aandeel steeg tot 11,0% in 1973. De recessie van het midden van de jaren zeventig is ook aan West-Vlaanderen niet voorbijgegaan en tijdelijk is voormeld aandeel enigermate teruggelopen. Vanaf 1982 was er opnieuw groei van het aandeel, dat toenam van 10,9% in 1982 tot 11,3% in 1988⁴.

De in 1996 gepubliceerde studie 'Economische groei van de gewesten, provincies en arrondissementen - periode 1985-1993' van het Instituut voor de Nationale Rekeningen bevestigt de verhoudingswijze gunstige evolutie in West-Vlaanderen. Uitgedrukt in prijzen van 1985 was er een gemiddelde jaarlijkse groei in West-Vlaanderen van 2,7% tegenover gemiddeld 2,1% in België en 2,4% in Vlaanderen. Een grotere procentuele groei (jaargemiddelde) was er in de provincies Luxemburg (3,7%), Limburg (3,3%) en Vlaams-Brabant (2,8%). In het aangrenzende Oost-Vlaanderen was het jaargemiddelde 2,0% en in Henegouwen slechts 1,6%.

Het bruto geografisch product per inwoner was het hoogst in de provincie Antwerpen; West-Vlaanderen stond op de tweede plaats. West-Vlaanderen scoort vooral goed wat de secundaire sector betreft, maar doet het ook beter dan gemiddeld in Vlaanderen en het Rijk voor de tertiaire sector. In vergelijking met de aangrenzende provincies Oost-Vlaanderen en Henegouwen onderscheidt West-Vlaanderen zich telkens positief. Voor textielproducten en voor voedings- en genotmiddelen evenals voor diensten en vervoer scoorde West-Vlaanderen

overtuigend als eerste van alle provincies qua groei.

Het beleid dat in West-Vlaanderen de eerste inspanningen richtte op de as Brugge-Kortrijk, met de verwachting dat nadien ook de Westhoek in de sociaal-economische ontwikkeling kon worden betrokken, is succesvol geweest. Het zorgenkind is thans het arrondissement Oostende dat te lang te eenzijdig op de toeristische ontwikkeling heeft ingezet en dat thans ook wordt geconfronteerd met de problematiek van haven en visserij. De vraag blijft of de geopperde optie om de ontwikkeling van West-Vlaanderen meer te richten op Noord-Frankrijk niet een betere keuze ware geweest.

In mijn rede van vorig jaar kon ik reeds elementen aangeven om op voorgaande vraag een negatief antwoord te geven.

In 1993 had West-Vlaanderen volgens Eurostat een score van 115% van het EU-gemiddelde. De regio Noord-Frankrijk (Nord - Pas-de-Calais) haalde slechts 88%. Ook in vergelijking met Zeeland (99%) is de positie van West-Vlaanderen duidelijk beter. Opvallend is dat West-Vlaanderen in elk geval een gunstigere evolutie heeft gekend in de periode 1980-1993 dan Noord-Frankrijk (en Zeeland). West-Vlaanderen nam onder de 10 Belgische provincies in 1980 en in 1993 na Antwerpen de tweede plaats in en scoorde telkens boven het gemiddelde van Vlaanderen en het Rijk. Onder de 22 regio's van Frankrijk nam Noord-Frankrijk in 1980 de 14de plaats in. In 1993 was Noord-Frankrijk teruggelopen naar de 19de plaats. In vergelijking met het gemiddelde van Frankrijk (=100%) was er een terugval van circa 87% in 1980 tot circa 80% in 1993. Het is duidelijk dat Noord-Frankrijk thans nieuwe troeven kan uitspelen. Toch vraagt de strategie van 'métropolarisation' om een doorgedreven aanpak, waarbij heel wat knelpunten zullen moeten worden weggerukt. Het blijft uiteraard van wezenlijk belang in te spelen op de opportuniteiten die geboden worden door de zich ontwikkelende nieuwe situatie in de agglomeratie Rijsel-Roubaix-Tourcoing.

Onze strategie moet van die aard zijn dat bij het benutten van de geboden kansen, een voldoende autonomie en eigenheid van het zuiden van West-Vlaanderen wordt gehandhaafd en dat binnen West-Vlaanderen de band tus-

sen zuid en noord - met Zeebrugge als groeipool - nog kan worden versterkt. Kortrijk mag noch economisch, noch qua mentale ingesteldheid een satelliet worden van Rijsel; het gevaar van een ontwikkeling op lange termijn in de richting van een 'faubourg', met alle beperkingen op de ontwikkeling van de tertiaire sector vandien - zou dan reëel worden.

Werkgelegenheidsbalansen

Creatie van het bruto geografisch product steunt in belangrijke mate op de werkgelegenheid in de betrokken regio, uiteraard met een productiviteit die beantwoordt aan de normen van de tijd. In een eerste globale benadering is de vraag of West-Vlaanderen zijn aandeel in de totale tewerkstelling van België respectievelijk Vlaanderen heeft kunnen opdrijven. De vraag kan uitdrukkelijk bevestigend worden beantwoord.

Volgens de volkstellingen is het aandeel van West-Vlaanderen in de totale werkgelegenheid in het Rijk⁵ ononderbroken gestegen van 9,0% in 1961 tot bijna 12% in 1991. Ten opzichte van Vlaanderen was er een beperkte winst; het aandeel steeg van circa 20,2% tot ongeveer 20,7%.

De arbeidsbalans van een bepaalde regio geeft aan hoeveel arbeidsplaatsen er zijn in die regio in vergelijking met het aantal personen dat in die regio woont en ofwel een betrekking heeft (in de regio of elders) of werkzoekende is. Het verhoudingscijfer tussen aantal arbeidsplaatsen en de beroepsbevolking (werkenden en werkzoekenden) noemt men de werkgelegenheidscoëf-

² Het gaat om de productie, ongeacht of de productiefactoren al dan niet in de regio verblijven. Ingaande en/of uitgaande pendel kan omvangrijk zijn. Het gaat dus niet om het inkomen dat toevloeit aan de inwoners van de regio, maar om een inkomensvorming die haar oorsprong vindt in een bepaald geografisch gebied.

³ Aandeel in de totale bevolking 10,8%.

⁴ *Statistische Studïën*, nr. 91, NIS, 1991, blz. 76-79.

⁵ Tewerkstelling in het Rijk als som van de provincies, exclusief de tewerkstelling van grensarbeiders wonend in het buitenland. Er is bij de tellingen ook een groep met veranderlijke plaats van tewerkstelling (en een groep met plaats van tewerkstelling in België onbekend).

ficiënt. In de periode 1961-1970 steeg de werkgelegenheidscoëfficiënt in West-Vlaanderen van 87,9 tot 91,8⁶. In Vlaanderen als geheel was er een heel geringe stijging (van 86,2 tot 86,6).

De periodes 1970-1981 en 1981-1991 geven algemeen een daling. Deze daling bleef echter relatief beperkt in West-Vlaanderen. West-Vlaanderen steeg in de rangorde van de (huidige) 10 provincies (in dalende orde) van de vijfde plaats in 1961 naar de tweede plaats in 1991.

Het is U bekend dat West-Vlaanderen zijn economische expansie heeft opgebouwd op basis van een beleid van industrialisering, met het vooruitzicht dat de handels- en dienstensector zou volgen. Wel is het zo dat tegelijk ook werd gekozen om de stuwende sectoren van de tertiaire sector te ondersteunen.

Het beleid van industrialisering - geplaatst in de bredere context van des-industrialisatie in België en West-Europa en van een sterkere verweving van industrie en diensten - kan voor West-Vlaanderen zeker geslaagd worden genoemd. Tussen 1961 en 1991 heeft - volgens de gegevens van de volkstellingen - West-Vlaanderen zijn aandeel in industrie en energie in het geheel van België vergroot van circa 10% tot ongeveer 16%. Het aandeel in de industriële werkgelegenheid in Vlaanderen steeg van 20% tot 22%. West-Vlaanderen is - wanneer men de industriële werkgelegenheid uitdrukt in procent van de beroepsbevolking - de meest

geïndustrialiseerde provincie van België (voor de provincie Antwerpen)⁷. In 1961 kwam West-Vlaanderen slechts op de 6de plaats.

Dankzij de gestegen koopkracht via de industrialisering en door de ontwikkeling van stuwende bedrijven in handel en diensten (toerisme, havens), heeft de tertiaire sector in West-Vlaanderen duidelijk een inhaalbeweging gemaakt.

De tertiairiseringsgraad, uitgedrukt als aantal arbeidsplaatsen in de tertiaire sector per 100 beroepsactieven, is in West-Vlaanderen na 1970 sterker gestegen (van 39,8% in 1970 tot 46,8% in 1991) dan in elk van de andere provincies, behoudens in Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen met hetzelfde groeitempo.

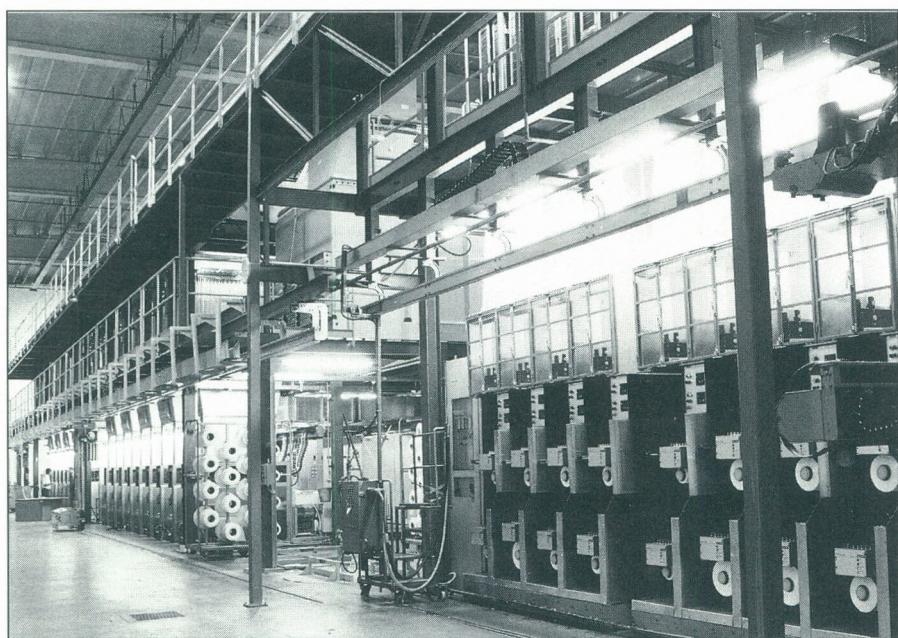
In mijn rede van 14 november 1985 heb ik Zeebrugge als groeipool benaderd. Ik wil er hier opnieuw aan herinneren dat de Westvlaamse Economische Raad (WER) in 1957 de brochure publiceerde 'West-Vlaanderen, zee-provincie'. De volgehouden inspanningen leverden resultaat op en de toekomstperspectieven zijn gunstig. In het jaarverslag 1995 van de Vlaamse Havencommissie wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de Vlaamse havenregio's. Volgens dit jaarverslag is Zeebrugge de enige Vlaamse haven die gekenmerkt wordt door een bijna continue stijging van zowel het 'algemeen contingent havenarbeiders', het aantal arbeidstaken als de behandelde goederen.

Werkloosheid

De meest frappante uiting van de structurele zwakte en het gebrek aan welvaart in West-Vlaanderen in de jaren vijftig was de toen bijzonder grote en structureel van aard zijnde werkloosheid (naast lange-afstandspendel, seizoenarbeid en grensarbeid en hoge uitwijkingsoverschotten). Voor een afgewogen oordeel over het al dan niet succesvol zijn van het beleid op het regionale vlak, moet een vergelijking worden gemaakt met de andere regio's van het land en moet deze beoordeling worden gesitueerd in de context van de globale sociaal-culturele en economische ontwikkeling. Een van de belangrijke medebepalende elementen is onbetwistbaar de sterk groeiende participatie van de vrouwen aan de economische bedrijvigheid⁸.

Volgens Eurostat⁹ had West-Vlaanderen in april 1995 een werkloosheidsgraad van 5,3% tegenover gemiddeld 6,9% in Vlaanderen en 9,4% in België. Noord-Frankrijk (Région Nord-Pas-de-Calais) scoorde niet minder dan 15,3% (Frankrijk 11,2%) en Zeeland 6,8% (Nederland 7,3%). Bij de volkstelling van 31 december 1947 nam West-Vlaanderen met minder dan 11% van de beroepsbevolking 18,0% op van de werklozen in België en in 1961 was dit nog 14,7%¹⁰. In 1970 registreerde West-Vlaanderen met 10,8% van de beroepsbevolking 8,4% van de werkloosheid. Bij de telling van maart 1991 was het aandeel van de werklozen slechts 6,4% bij 11,4% beroepsactieven.

In 1961 scoorde West-Vlaanderen (globaal en bij de mannen) slechter dan elke andere Belgische provincie. In 1991 was de situatie zowel bij de vrouwen als bij de mannen gunstiger

Concordia Yarns, Waregem

⁶ Tussen 1947 en 1961 was er een toename van 85,8 tot 87,9.

⁷ Industrie en energie omvat in de volkstellingen ook de éénmanszaken.

⁸ De activiteitsgraad van vrouwen in West-Vlaanderen bedroeg 34,4% in 1961, 37,3% in 1970, 45,8% in 1981 en 53,4% in 1991. In de leeftijdsgroep van 25 tot 29 jaar steeg de activiteitsgraad van 34,6% in 1961 tot 89,1% in 1991 en voor de leeftijdsgroep van 30 tot 34 jaar van 27,6% tot 83,3%.

⁹ *Statistics in Focus Regions; Unemployment in the regions of the European Union in 1995*, Eurostat, Luxemburg, 1996-2.

¹⁰ De seizoenarbeiders waren op het moment van de telling werkloos.

dan elders in het land. West-Vlaanderen kent, samen met Vlaams-Brabant, het laagste werkloosheidspercentage van het land. Verheugend en een bewijs dat een regionaal-economisch beleid ook in een gebied als de Westhoek resultaten kan afwerpen, is dat alle Westvlaamse arrondissementen hun relatieve positie hebben verbeterd.

Eind maart 1996 waren er in West-Vlaanderen volgens de EU-definitie circa 39.900 niet-werkende werkzoekenden¹¹. In vergelijking met maart 1994 (40.860 werkzoekenden) was er een lichte daling¹². In maart 1996 bedroeg het aandeel van West-Vlaanderen in het Rijk 6,8% en het aandeel in Vlaanderen 15,4%. Het beeld wordt iets minder gunstig indien ook de oudere uitkeringsgerechtigden die niet meer als werkzoekende worden geregistreerd, in aanmerking worden genomen. Het aandeel stijgt dan tot respectievelijk 7,4% en 16,2%. West-Vlaanderen blijft in elk geval relatief gunstig scoren.

Volgens W. Beveridge wordt full-employment bereikt bij een werkloosheidspercentage van circa 3% van de beroepsbevolking¹³. Deze norm moet worden aangepast aan de huidige omstandigheden, gekenmerkt door een opvallende bevolkingsveroudering, snelle technologische evoluties, rationalisaties en administratieve werkloosheid. De norm kan thans zeker opgetrokken worden tot 5% om een toestand van full-employment te kenmerken. Bij het hanteren van de norm van 5% wordt in West-Vlaanderen nog full-employment bereikt bij een geregistreerde werkloosheid (omvattende frictiewerkloosheid) van circa 23.500 personen (13.800 mannen en 9.700 vrouwen). Beschouwen we het aantal niet-werkende werklozen volgens de EU-definitie met inbegrip van de ouderen, dan telde West-Vlaanderen in maart 1996 circa 49.500 werklozen (20.400 mannen en 29.100 vrouwen). Rekening houdend met voormelde norm van 5% zou dit betekenen dat het aantal conjunctureel en structureel werklozen begin 1996 sloeg op circa 26.000 personen (6.600 mannen en 19.400 vrouwen). Dit houdt in dat de structurele werkloosheid bij de mannen eerder gering is, en dat de West-Vlaamse economie - zoals trouwens elders in ons land - de toenemende participatie van de vrouwen op de arbeidsmarkt weliswaar in belangrijke

mate doch niet volledig heeft kunnen opvangen.

Arbeidsmigratie

Het voorkomen van arbeidsmigratie (ingående en uitgaande pendel; werkforenzen en woonforenzen) is in een moderne economie een normaal en in wezen een noodzakelijk verschijnsel. Niet alle pendel is evenwel als sociaal-economisch verantwoord te bestempelen. In de jaren vijftig kende West-Vlaanderen een omvangrijke langeafstandspendel, met als markante uiting de tewerkstelling in de mijnen van Wallonië. De arbeidsexodus naar de agglomeratie Roubaix-Tourcoing-Rijsel, die niet uitsluitend langeafstandspendel was, was teken van de structurele zwakte van de Westvlaamse economie. Inmiddels bouwde West-Vlaanderen de grensarbeid af van 22.000 in 1947 (20.000 in 1957) tot 1.000 op heden en verdween de seizoenarbeid naar Frankrijk, die in 1952 nog 11.100 afreizen telde.

In het begin van de jaren zestig moest nog worden geregistreerd dat geen enkele andere provincie evenveel woonforenzen met logement in of nabij de werkgemeente telde als West-Vlaanderen. Nagenoeg alle pendelarbeiders uit de Westhoek die buiten West-Vlaanderen in eigen land waren tewerkgesteld, waren pendelarbeiders die niet dagelijks de verplaatsing maakten. Onder de West-Vlamingen die naar Brussel pendelden was er een derde dat niet dagelijks de verplaatsing maakte.

Inmiddels is dit beeld ingrijpend veranderd.

Volgens de volkstellingen verminderde in West-Vlaanderen het aantal pendelarbeiders met 'grote tijdsafstand' (nl. een pendel van 1 uur à 1.30 uur) tussen 1961 en 1991 met ongeveer 37%. In België als geheel zou het aantal nagenoeg stabiel zijn gebleven¹⁴. Voor de pendelarbeiders over 'bovenmatige tijdsafstand' zou er een daling zijn geweest van circa 30% tegenover 45% in het Rijk. De fundamentele vraag is of de situatie qua pendel naar tijdsafstand in West-Vlaanderen thans verhoudingsgewijze gunstig of ongunstig is. Volgens de volkstelling van 1 maart 1991 was 46% van de werkende West-Vlaamse beroepsbevolking tewerkgesteld binnen een tijdsafstand van minder dan 30 minuten¹⁵; het rijksgemiddelde

blijkt ongeveer 40% te zijn (Vlaanderen 42%).

In de tijdsafstand van een half uur tot één uur scoort West-Vlaanderen veruit het laagst, met een aandeel van ongeveer 12% tegen 20% in het Rijk en in Vlaanderen; voor de tijdsafstand van 1 uur tot anderhalf uur registreert West-Vlaanderen (met de laagste score) een aandeel in de werkende beroepsbevolking van 2% tegenover gemiddeld 5 à 6% in het Rijk en in Vlaanderen. Volgens de volkstelling van 1 maart 1991 hadden ongeveer 7.500 West-Vlamingen (1,7% van de beroepsbevolking) anderhalf uur of meer nodig om het werk te bereiken¹⁶.

Vastgesteld wordt dat zowel uitgaande als ingaande pendel stijgend zijn verlopen, ook voor West-Vlaanderen. Bekijken we de evolutie in eigen land¹⁷ in de periode 1970-91¹⁸ dan zien we dat ten aanzien van Wallonië zowel de ingaande als de uitgaande pendel in kwantiteit weinig is veranderd. De uitgaande pendel naar andere Vlaamse provincies is sterk gestegen (van 10.500 in 1970 naar 18.500 in 1991), maar ook de ingaande pendel nam in vrij sterke mate toe (van 8.200 tot 13.100). Het meest frappant is de ononderbroken toename van de uitgaande pendel (met nauwelijks ingaande pendel) uit West-Vlaanderen naar het arrondissement Brussel-hoofdstad.

Volgens de gegevens van de volkstelling van 1 maart 1991¹⁹ was de gemiddelde tijdsduur voor de buitenshuiswerkenden met woonplaats in West-

¹¹ Exclusief uitkeringsgerechtigde volledig werklozen van 55 jaar of ouder die niet meer als werkzoekend worden geregistreerd.

¹² Tussen maart 1990 en maart 1994 was er een toename van 23.200 tot 40.860 eenheden. In 1983 bedroeg dit aantal 54.900 eenheden.

¹³ Beveridge W., *An Analysis of Unemployment (II)*, Economica, 1937.

¹⁴ Door verschillen in de wijze van tellen en door het voorkomen van een vrij groot aantal 'tijdsafstand onbekend' in 1991 gaat het hier om een orde van grootte.

¹⁵ De telling geeft wel 22% met 'tijdsduur onbekend'.

¹⁶ Traject minstens vier dagen per week aflegend.

¹⁷ De pendel tussen West-Vlaanderen en Nederland is altijd gering gebleven.

¹⁸ De wijziging van de taalgrens maakt een vergelijking met 1961 voor diverse deelgebieden praktisch onmogelijk.

Vlaanderen circa 25 minuten tegenover gemiddeld 30 minuten voor het Vlaamse Gewest. Die gemiddelde tijdsafstand was lager dan in elk van de andere Vlaamse provincies. In 1991 scoorden de West-Vlaamse arrondissementen Brugge en Oostende - met heel wat tewerkgestelden in Brussel - het hoogst, maar toch onder het niveau van Vlaanderen. Opvallend is de verbetering van de positie van het arrondissement Diksmuide, dat in 1981 in de rangorde (van hoog naar laag) onder de Vlaamse arrondissementen op de 5de plaats kwam en in 1991 de 15de plaats bekleedt. Inzake definitieve migratie valt te noteren dat West-Vlaanderen tussen 1948 en 1961 jaarlijks circa 2.500 inwoners verloor door emigratieoverschotten en dat deze beweging in de jaren zeventig is omgeslagen; tussen 1991 en 1995 was er een inwijkingsoverschot van gemiddeld 1.600 personen.

Sociaal-economische ontwikkeling en ruimtelijk-ecologische aspecten

Bruto geografisch product, arbeidsbalansen, werkloosheid en andere zijn maatstaven voor een vergelijking met andere regio's (zoals ook de grootstedelijke gebieden) die uitgaan van een (sociaal-)economische benadering. Er zijn andere maatstaven bruikbaar voor een (vergelijkende) analyse die relevantie vertoont met welvaart en welzijn en die ruimtelijk-ecologische aspecten (mede) in beschouwing neemt. Wie in West-Vlaanderen zijn eigen woonomgeving waarneemt, neemt de gestegen tewerkstelling en welvaart voor lief, maar kijkt terecht kritisch naar de aantasting van de open ruimte en van het landschappelijk schoon. Het betekent evenwel niet dat in de strategie die veertig jaar terug werd vooropgezet geen of nauwelijks aandacht werd besteed aan deze aspecten. Ze werden weliswaar niet zo uitdrukkelijk verwoord, maar waren ten gronde toch onderdeel van de concrete aanpak. We moeten er ons wel bewust van zijn dat, wellicht iets te extreem uitgedrukt, basisbehoeften (waaronder werk om inkomen te verwerven voor een behoorlijke voeding en huisvesting), voorrang krijgen op behoeften die bij de 'rising expectations' te catalogeren zijn.

Wie het boek 'structurele werkloosheid' ter hand neemt, zal in de aanbevelingen anno 1954 kunnen lezen dat niet gekozen werd voor oplossingen op

korte termijn (tewerkstelling om het even waar) maar voor oplossingen op langere termijn. Het begrip 'gebundelde deconcentratie' of 'gedeconcentreerde bundeling' werd in feite van meetaf vooropgezet. Het beleid werd de facto ook hierop afgestemd en in gewestplannen vastgelegd. Voor de kust en het achterland werd gepleit voor 'stedebouwkundige bescherming en valorisatie van de nodige ruimte voor toerisme en recreatie'. Dat ook aandacht werd gegeven aan een samengaan van economische ontwikkeling en vrijwaring van het milieu blijkt ook uit het feit dat reeds in 1971, onder stimulans van Baron P. van Outryve d'Ydewalle, toenmalig Gouverneur, een Afdeling Milieuzorg werd opgericht binnen de schoot van de WER. In mijn rede van 1 oktober 1982 voor de Provincieraad heb ik de 'economische aspecten van de milieuzorg' als thema gekozen. De studie van de waterverontreiniging en de lokalisatie en dimensie van de zuiveringsstations werden in 1970 aan het WES toevertrouwd en in 'Facetten van West-Vlaanderen' gepubliceerd²⁰. In 1972 werd een studie opgemaakt en gepubliceerd over de luchtverontreiniging²¹. De actualisering betreffende de waterverontreiniging gebeurt thans door de Vlaamse Milieu Maatschappij. Inzake luchtverontreiniging is ons na 1972 geen onderzoek bekend; het is aan te bevelen dat een nieuwe studie dienaangaande zou worden aangevat.

Ik stel ook vast dat 'mythevorming' in de ruimtelijke planning steeds opnieuw de kop opsteekt. Deze mythes hadden betrekking op de graad van 'verstening' van Vlaanderen, de behoefte aan industriegronden en de woningbehoefte.

West-Vlaanderen heeft zich, in globaliteit, steeds ingespannen om de verstening en de verstedelijking van het platteland geen vrije hand te geven. Analyse van de bodembestemming in de gewestplannen en het feitelijk grondgebruik (onder meer gegevens van het Kadaster) bewijzen dit. Ik beperk mij tot het aangeven van de volgende cijfers. In de periode 1980-92 is het aandeel van de geurbaniseerde oppervlakte (in ruime zin)²² in West-Vlaanderen gestegen van 17,5% tot 21,8%. Tegenover deze toename van 4,2% stond een gemiddelde voor Vlaanderen van 5,0% en een variatie tussen 4,8% en 6,1% voor de andere provincies.

De gewestplannen hebben in West-Vlaanderen, méér dan elders, grondbesparend gewerkt. Tot nadenken stemt dat West-Vlaanderen door realistische gewestplannen met einddatum 1980, wat leidde tot het spaarzaam omgaan met de ruimte, in de voorbije jaren meer en meer het slachtoffer hiervan dreigde te worden, en in feite werd. De moeilijkheden rezen toen de noodzaak zich opdrong om via gewestplanwijziging of het aansnijden van woonuitbreidingsgebieden aan reële noden te kunnen voldoen; grondig wetenschappelijk onderzoek en werkelijkheidsrijpe afbakeningen zijn hier niet beloofd geworden.

In mijn rede van 1 oktober 1981 wees ik op de mythe dat de 'desindustrialisering' zou meebrengen dat er geen behoefte meer zou zijn aan bedrijventerreinen. Een andere 'mythe' was dat de bevolking stagneert en dat er derhalve geen behoefte meer zou zijn aan bijkomende woningbouw. U hebt allen weet van de discussies in het raam van de opmaak van het Structuurplan Vlaanderen over de kwantificering van de behoefte aan bedrijventerreinen. Ik heb de indruk dat men bereid is van de mythe af te stappen. Verontrustend blijft dat de kwantificering onvoldoende aandacht geeft aan de (zeker in West-Vlaanderen, vooral in het zuiden) grote behoefte voor herlokalisering op bedrijventerreinen. Dit geldt ook heel duidelijk voor de behoefte aan herlokalisering op lokale bedrijventerreinen. Het zijn de reële behoeften die bepalend moeten zijn en het stellen van een bovengrens van 5 ha voor een lokaal bedrijventerrein is onrealistisch. Merkwaardig is de evolutie wat betreft de kwantificering en de benadering door de planologen van de woningbehoefte. De ommezwaai van praktisch geen behoefte naar een zeer omvangrijke behoefte is frappant.

Ruimtelijk-ecologische aspecten kunnen randvoorwaarden stellen ten aanzien van de na te streven sociaal-economische ontwikkeling. De tendens om op het centrale niveau sterk normerend deze ontwikkeling te sturen kan niet worden bijgetreden. Aan het specifieke van de onderscheiden regio's moet afdoende armslag worden gegeven. Het kwantificeren op het centrale niveau van behoeften voor wonen en voor bedrijvigheid moet met de grootste omzichtigheid gebeuren en kan in het algemeen enkel een indicatieve waarde worden toegewe-

zen. Het feit dat planologen de woonbehoeften voor Vlaanderen in 1990 raamden op circa 31.000 eenheden voor de periode 1995-2000 en dit aantal nu wordt opgedreven tot niet minder dan circa 108.000 eenheden is illustratief voor de onzekerheden en de aanpak terzake.

Indien men een trendbreuk wil waarmaken, dan zal de medewerking van het provinciale en van het gemeentelijke niveau moeten verkregen worden op basis van overtuigende gegevens en op basis van consensusvorming. Hier wens ik te onderstrepen dat op het boven-gemeentelijk vlak het wenselijk ware aan de provincies een belangrijke rol toe te kennen.

Slotbeschouwingen

Er is in West-Vlaanderen sinds de jaren vijftig een lange weg afgelegd die onbetwistbaar in de goede richting loopt. Niets is echter verzekerd. Lering halen uit eventuele fouten van het verleden in eigen regio of de buurregio's moet een geesteshouding zijn die steeds aanwezig is. De levensstandaard is bij ons sterk gestegen en over de periode van 40 jaar beschouwd is een grotere inkomensgelijkheid binnen ons land totstandgekomen. Ruimtelijke structuren als dragend element en planconcepten moeten de basis vormen voor het maken van de maatschappij, maar de toepassing moet steeds aangepast zijn aan de betrokken geografische ruimten. Concepten moeten de sociaal-economische en de ruimtelijke realiteit integreren.

West-Vlaanderen kende in de jongste veertig jaar een stijging van de plaatselijke tewerkstelling en een uitzonderlijke groei van zijn welvaart en dit niet enkel in absolute cijfers, doch ook in vergelijking met Vlaanderen en het Rijk in zijn geheel. Niets is echter definitief verworven; zowel in het verleden als op heden zijn talrijke voorbeelden te vinden van streken, in binnen- en buitenland, die hun dominerende economische activiteit hebben zien verschrompelen en uiteindelijk van een structureel sterke naar een structureel zwakke streek zijn geëvolueerd. Permanent wetenschappelijk onderzoek is in de toekomst dan ook verder noodzakelijk. 'Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen' (1954), het 'Richtplan voor de ruimtelijke ordening en ontwikkeling van de West-vlaamse gewesten' (1968) en 'West-Vlaanderen 2000. Een strategie voor economische ontwikkeling' (1990), hebben duidelijk hun nut als instrumenten voor overheidsbeleid en beslissingen in de particuliere sector bewezen. De zeer snelle wijzigingen in het economisch en maatschappelijk leven maken, naar mijn mening, zelfs op kortere termijn een status questionis noodzakelijk. Het is mijn wens dat in de aanvang van de eenentwintigste eeuw opnieuw de toestand wordt opgemaakt en voorstellen worden geformuleerd voor West-Vlaanderen 2010.

Na de eerder uitzichtloze jaren vijftig is de tweede helft van de twintigste eeuw vrij gunstig verlopen; qua methode van onderzoek en ontwikkelingsstrategie kunnen lessen worden getrok-

ken voor de toekomst. Deze lessen moeten echter aangevuld worden naar de concrete omstandigheden van de aanvang van de eenentwintigste eeuw.

Voor West-Vlaanderen blijft de werkloosheid een zorg. Zowel conjunctuurbewegingen als rationalisatie van ondernemingen, stijging van de beroepsbevolking in de jaren tachtig, de stijgende participatie van de vrouwen op de arbeidsmarkt als desindustrialisatie hebben geleid tot arbeidsoverschotten die moeten bestreden worden. Het grootste gedeelte van de werkloosheid zal moeten opgevangen worden door de tertiaire sector in al zijn schakeringen; het is te vrezen dat zowel de technologische evolutie in de industrie als de specialisatie in de tertiaire sector geen soelaas zal brengen voor de ongeschoolde arbeid.

Onheilsprofeten blijven uit den boze; een realistisch optimisme lijkt mij een betere basis voor ontwikkeling. Uit een gehandicapt verleden wist West-Vlaanderen zich om te bouwen tot een grotere welvaart dan het Vlaamse en het rijksgemiddelde. Voor de toekomst is nieuwe inzet nodig; overheidsinvesteringen met hoog marginaal nut en innoverende investeringen in de particuliere sector, rekening houdend met maatschappelijke evenwichten in de brede zin van het woord. Dat nu en dan een tijdelijke trendbreuk optreedt, moet niet leiden tot pessimisme, maar tot geëigende aanpak of, om het met een Oosters gezegde te formuleren: een waakzaam West-Vlaanderen moet zich niet laten beïnvloeden door nu en dan een sombere vlucht van zwarte kraaien.

Foto H. Maertens, Brugge

¹⁹ In mijn rede van vorig jaar moest ik mij nog beperken tot de gegevens van 1981 (zie bijlage 2 bij deze rede).

²⁰ Colloquium 'Leefmilieu 2000'. *Waterbeleid in West-Vlaanderen*. Facetten van West-Vlaanderen, Brugge, WES, 1976.

²¹ Hemschoote J., *Luchtverontreiniging in West-Vlaanderen, Bronnen, toestand en bestrijding door de ruimtelijke ordening*, Brugge, WES, 1972.

²² Geürbaniseerde oppervlakte in ruime zin: alle bebouwde percelen, de nog niet-bebouwde bouwpercelen, tuinen en parken, recreatie, nijverheidsgronden, vliegvelden, militaire terreinen, gekadastreerde waters, gekadastreerde wegen en de niet-gekadastreerde oppervlakte (omvattende het openbaar wegennet, pleinen, grote rivieren).